

Het Zonnelied: van het Wit-Gele Kruis of Franciscus van Assisi?

Werkfoto van opnames film *Zonnelied* in 1938 te Etten. De film-scène verbeeldt de opening van het Wijkgebouw Wit-Gele Kruis te Overa. In werkelijkheid was dit gebouw al in 1934 in Etten gerealiseerd. Detail: de pastoor in de menigte is in werkelijkheid huisarts Chris Mol uit Etten, initiatiefnemer van de film en bestuurslid bij het provinciale Wit-Gele Kruis. (Fotograaf onbekend. Collectie: Museum voor verpleegkunde, Culemborg)

Precies achthonderd jaar geleden, in de lente van 1225, schreef Franciscus van Assisi het gebed Zonnelied. Het Wit-Gele Kruis, de organisatie die in 1916 in Brabant werd opgericht om het kruiswerk en daarmee op katholieke leest gestoelde wijkverpleging tot stand te brengen, maakte in 1938 een speelfilm met dezelfde titel. Zijn er concrete verwijzingen naar Franciscus van Assisi's Zonnelied terug te vinden in deze film, of is de naam van deze speelfilm gemaakt in opdracht van een katholieke organisatie toevallig gekozen? In dit artikel analyseren we de katholieke verwijzingen in de film tegen een achtergrond van het ontstaan van het kruiswerk, wijkverpleging en het Wit-Gele Kruis, de oorsprong en betekenis van het Zonnelied en de propagandadoeleinden van deze fascinerende, lokale filmproductie.

Zonnelied van Franciscus van Assisi

Bewerking door Huub Oosterhuis, naar *Il canto al sole* van Franciscus van Assisi, twaalfde eeuw

U eeuwige
die ver weg zijt en ongezien,
U komen toe mijn zwijgen en mijn lied,
alle verlatenheid en drift,
mijn honger mijn verlangen,
want Gij zijt God,
U komt het toe alleen.
En niemand in verdriet in vrede
is bij machte U te noemen.
Onuitsprekelijk zijt Gij en goed.
goed is de hand
die alles heeft geschapen,
onzegbaar goed is onze broeder zon
die elke dag maakt dat het dag is,
die doorschijnend mooi
van licht en krachtig is,
die ons met blindheid slaat
overweldigt troost opvrolijkt
levend maakt.
Ook goed en mooi is zuster maan
met al haar sterren
die Gij van hemel hebt gemaakt.
En goed als Gij is broeder wind
met al zijn wolkenvelden –
en goed weer, slecht weer, en de lucht
waarin wij leven, nietig en gelukkig.
Gezegend is u Naam om zuster water
die nuttig is en nederig, kostbaar en zuiver –

om broeder vuur die in de nachten brandt
lachend robuust en ongewis –
om onze zuster moedertje aarde
die de voeten draagt, die ons bestiert
en alle soorten vruchten en kruiden geeft
en bloemen fonkelend.
Gezegend onbegrepen zijt Gij
onvolprezen
om allen die ter wille van uw liefde
meedogend zijn,
die alle ziekte alle dorst verduren;
gezegend zij die het uithouden,
ongekroond in deze wereld –
zult Gij hen kronen?
Vervloekt en onbegrepen zijt Gij
en gezegend
om onze zuster
de dood van het lichaam –
geen levende ziel
die ooit haar kan ontvluchten.
Gezegend zijn allen
die zoeken naar U,
de tweede dood
zal hen niet overkomen.
Dag mensen zegent en gedenkt
uw God en Heer
en dankt Hem en dient Hem
in deemoed.

Zielenheil en pauselijke kleuren

In de twintigste eeuw namen de kruisverenigingen, waarvan het Groene Kruis (opgericht in 1900) de bekendste en grootste was, grotendeels de thuisverpleging voor hun rekening. Die ontwikkeling startte al in 1875, met de oprichting van voorloper het Witte Kruis, een organisatie met het doel om besmettelijke ziekten tegen te gaan. Het Witte Kruis beperkte zichzelf tot het werkgebied Noord-Holland, het Groene Kruis omvatte heel Nederland. Het motto van het Groene Kruis was 'Door allen, voor allen', en de financiering van de benodigde zorg werd dan ook samen door de leden van de verenigingen opgebracht, een werkwijze die navolging vond in vele dorpen en steden. Toch kende het kruiswerk in Brabant een sterke mate van verzuiling.

Bijna 110 jaar geleden, in 1916, richtte de Brabantse clerus het Wit-Gele Kruis op, in navolging van het hierboven genoemde Witte en Groene Kruis. Dit

Wit-Gele Kruis markeerde de opkomst van katholiek kruiswerk en daarmee van de verzuilde wijkverpleging, in een aanvulling op het tot dan toe bestaande aanbod van specifiek protestantse verpleging door diaconessen of juist seculiere thuiszorg. Tot ver in de jaren 1960 en 1970 zouden de levensbeschouwelijke signatures duidelijk zichtbaar blijven in bijvoorbeeld het promotiemateriaal dat de verschillende kruisverenigingen gebruikten om leden te werven en de decoraties op kruisgebouwen in verschillende steden en dorpen. Het meest zichtbaar was de verzuiling in de ledenbestanden die, al naar gelang van de zuil waartoe men behoorde, bediend werden door drie verschillende kruisorganisaties: Witte en Groene Kruis seculier/ neutraal, Oranje-Groen protestants-christelijk en Wit-Geel katholiek. Pas in 1978 zouden de kruisverenigingen officieel samengaan in het Nationaal Kruiswerk Groene Kruis.

WAT
DOEN
DE KRUISVERENIGINGEN
VOOR

U

!

HET GROENE KRUIS

HET ORANJE-GROENE KRUIS

HET WIT-GELE KRUIS

Folder van gezamenlijke kruisverenigingen, datering onbekend. (Collectie: Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem)

Reden voor de Brabantse katholieke geestelijken om over te gaan tot een eigen kruisvereniging was dat zij de opmars van solidariteitsverenigingen zoals de kruisverenigingen niet vertrouwden, omdat de initiatiefnemers, dominees en dokters van boven de rivieren, voornamelijk van protestantse

huizen waren. In tegenstelling tot Limburg, dat het Groene Kruiswerk had omarmd met een voorbehoud om de katholieke signatuur te behouden, vonden de Brabanders dat een dergelijke 'status aparte' onvoldoende borging bood. De zielenheil van de patiënten moest centraal komen te staan,

Werkfoto's van opnames van *Zonnelied*. Deze filmscènes verbeelden het bidden na het overlijden van de vrouw van de molaar en de confrontatie tussen de oude dokter en de molaar die volgt na haar dood. (Fotograaf onbekend. Collectie: Museum voor verpleegkunde, Culemborg)

Werkfoto's van opnames van *Zonnelied*. Het hele dorp Etten werd gevraagd deel te nemen als figurant voor sommige scènes. Te zien zijn de vrouwen bij de dorpspomp die de komst van de nieuwe dokter en zijn nieuwerwetse ideeën bespreken, en twee foto's van het uitlopen van het dorp voor de kermis. (Fotograaf onbekend. Collectie: Museum voor verpleegkunde, Culemborg)

en zowel de religieuze zusters als de aangestelde wijkverpleegkundigen werden aangemoedigd om daar in hun werkzaamheden prioriteit aan te geven. Naast het borgen van de zielenheil als reden voor de oprichting van het Wit-Gele Kruis zag men in de solidariteitsgedachte 'Door allen, voor allen' een dreiging van een socialistische opmars die in Brabant geen voet aan de grond mocht krijgen. Acties zoals het betrekken van lokale pastoors bij het inwijden van de wijkgebouwen en het aanstellen van de wijkverpleegkundigen vanuit de kloosterordes toonden duidelijk de katholieke signatuur van het Wit-Gele Kruis. Ook de gebruikte pauselijke kleuren verwezen rechtstreeks naar die katholieke verbondenheid. In 1938 werd het voorbeeld van de katholieken gevolgd door een eigen kruisvereniging van protestants-christelijke huize, dat vanaf 1946 als het Oranje-Groene Kruis verder zou gaan. De verzuiling in de zorg was daarmee voltooid en zou tot ver de in de twintigste eeuw de thuiszorg en daarmee wijkverpleging kleuren.

Nieuwerwetse ideeën in een fictief dorp

In 1938 maakte het Wit-Gele Kruis *Zonnelied*, een speelfilm met zogeheten propagandadoeleinden, wat wil zeggen dat het om promotie van het kruiswerk ging. De titel van de film, die bijna anderhalf uur duurt, is zeer waarschijnlijk een verwijzing naar het *Zonnelied* van Franciscus van Assisi en daarmee naar de katholieke identiteit van het Wit-Gele Kruis. De film ging in het najaar van 1938 in premi-

ère en werd in de maanden daarvoor opgenomen in en met bewoners van Etten (Etten-Leur). Dat gebeurde op initiatief van de lokale huisarts Chris Mol, niet toevallig ook hoofdredacteur van het tijdschrift *Katholieke Gezondheidszorg*. Het verhaal verbeeldt het fictieve dorpje Overa, dat geteisterd wordt door ziekten en slechte hygiënische omstandigheden. De oprichting van en interventie door de wijkverpleging van het Wit-Gele Kruis blijkt de oplossing.

Het verhaal van de film begint met de komst van een nieuwe huisarts naar het dorpje Overa. Deze huisarts vervangt de oude, en zet diens werk voort door een kruisvereniging op te richten. Zijn nieuwerwetse ideeën worden geblokkeerd door een molenaar, wiens vrouw aan tuberculose is overleden, en zijn zus, een baker die er onhygiënische en achterhaalde verpleeggewoonten op nahoudt. Het verhaal leidt ertoe dat de molenaar door zijn koppigheid geïsoleerd komt te staan. Uiteindelijk draait zijn standpunt, wanneer de molenaarsknecht, de verloofde van zijn dochter, door de molenaars eigen onbesuisdheid gewond raakt en door de kruisvereniging professioneel en adequaat wordt verzorgd. In de film komen verschillende aspecten van het kruiswerk uitgebreid aan bod. Zo is er aandacht voor verpleging van zieken, controle van zuigelingen, opsporen van tuberculoselijders, bijbrengen van basishygiëne en bovenal tegengaan van bakergewoontes, nauw contact met huisarts, het uitleenmagazijn én vooral de plaats midden in de samenleving en daardoor nabij de bewoners.

Product van amateurs

De verhaallijn van de film is goed te volgen. Hoewel naar de huidige maatstaven misschien sommige filmshots wat lang aandoen, is de symboliek op vele momenten duidelijk. Bijzonder zijn de overgangen tussen verschillende scènes, die bestaan

uit overloopmomenten van natuurshots. Bloemen, wolken en zonneshijn verwijzen naar Franciscus' Zonnelied. De eerste keer valt het nauwelijks op, maar bij het bekijken van de film voor een tweede of derde keer is het al duidelijker. Deze shots zijn vermoedelijk niet alleen een esthetische of

Ginneken.

EEN LAATSTE AANMOEDIGING.

We zijn dus goed afgesproken? Morgenavond acht uur gaan we naar de Wit-Gele Kruis-film „Zonneliëd” in onze Patronaatszaal. Niet elke film leert ons iets, niet elke film maakt ons beter. „Zonneliëd” doet dit wél. Zij doet meer, zij zal niet alleen tot ons geestelijk maar ook tot ons lichamelijk welzijn bijdragen. Zij, die eenmaal met den zegenrijken arbeid van het Wit-Gele Kruis in contact kwamen, begrijpen ons. Morgen zal onze ontspanning staan in dienst der weldadigheid.

Daarom deze laatste, dringende oproep: „Allen naar Zonneliëd”.

Positieve berichtgeving in *Dagblad van Noord-Brabant*, 27 maart 1939. (Bron: www.delpher.nl)

culturele keuze, maar ook een praktische. Door dergelijke overgangsfragmenten in te voegen was het makkelijker om te monteren en verschillende scènes aan elkaar te plakken. In één van de geraadpleegde krantenartikelen komt naar voren dat sommige scènes in slechts één take opgenomen zijn. Reken daarbij dat de makers in de zomer (krantenartikelen hebben het over juni en augustus 1938) de film opnamen en in oktober al

een première-datum hadden, betekent dit dat de montage supersnel werd afgerond. Daarin konden geen fouten met het materiaal veroorloofd worden, dus de werkwijze waarbij scènes werden geknipt en geplakt met een overgangstussenstuk maakte de montage voor de regisseur en editor relatief makkelijk. Het was simpelweg nog een kwestie van het leggen van een lineaire puzzel. De audio is suboptimaal, maar dat is bij alle Nederlandse speelfilms tot ver in de jaren 1980 nog zo. Dat in ogenschouw (of orenschouw) nemend, maakt *Zonneliëd* relatief goed te pruimen. In een teruggevonden krantenartikel in de *Haarlemsche Courant* van 16 september 1938 staat vermeld dat het een 16 mm-smalfilm betreft en dat de nasynchronisatie is gedaan door Multifilm te Haarlem. Minder onoverkomelijk is dat sommige scènes overbelicht lijken en dat ook de acteerprestaties niet geheel door professionals uitgevoerd zijn en tegenwoordig gedateerd lijken. Volgens de be-

Deze filmscène verbeeldt de oprichtingsvergadering van het Wit-Gele Kruis in Overa. In het midden de pastoor, gespeeld door de lokale huisarts van Etten, Chris Mol. (Fotograaf onbekend. Collectie: Museum voor verpleegkunde, Culemborg)

spreking in *Dagblad van Brabant* op 19 november 1938 heeft het Wit-Gele Kruis een onvergeeflijke vergissing gemaakt de regie aan een theoloogant uit te besteden en niet aan de Katholieke Film Aktie, het eigen filmorgaan voor professionele, jonge, katholieke filmmakers. Hierdoor is door de snelheid van het maakproces en door onervaren-

heid van de acteurs een amateuristische film gemaakt. Opvallend is dat, mogelijk door de scherpe kritiek na de première, de film werd aangepast en bij latere vertoningen expliciet vermeldt dat het een product van amateurs is en daarom niet té kritisch op cinematografische aspecten of acteerprestaties beoordeeld moet worden.

Deze scènes verbeelden de toespraak van de pastoor, waarmee hij de bevolking van Overa het belang van goede gezondheidszorg in wil laten zien. (Foto-graaf onbekend. Collectie: Museum voor verpleegkunde, Culemborg)

HET GROENE KRUIS

Hedenavond groote propaganda- vergadering

Met lezingen en de film „Zonnelied”.

Gaarne herinneren wij hier nog even aan de belangrijke propaganda-vergadering van het Groene Kruis, die hedenavond 8 uur in het Rembrandttheater gehouden wordt. De bekende spreker, dr. L. Veeger, Geneeskundig Inspecteur voor Gelderland en Limburg, zal er spreken over de heerlijke taak van het Groene Kruis en dr. P. Kramer over het zeer actueele onderwerp de kinderverlamming, dat ook zeker de belangstelling van vele ouders zal trekken. Verder wordt de nieuwe „Wit Gele Kruis”-film, het „Zonnelied”, vertoond.

Bezoekt heden avond 8 u, (precies) de groote
Propaganda Vergadering
met film van het Groene Kruis
in het Rembrandt Theater. Entree: 25 ct. p. p.

Aankondiging van een vertoning in de Nieuw Venlosche Courant, 1938. (Bron: www.delpher.nl)

De muziek is van componist Marius Monnikendam en werd onder zijn leiding uitgevoerd door leden van het Rotterdamsch Philharmonisch Orkest. De muziek, die soms mineur, soms vrolijkheid uit, geeft duidelijk de ondersteuning van de film weer. Bij goed luisteren lijken een tuba en een klarinet de stemmingen weer te geven. Waar men een directe muzikale uitvoering van Franciscus' Zonnelied zou verwachten, lijkt dit niet het geval. De muziek is daarom lastig te duiden. Hoewel er van Zonnelied geen notenschrift of muzikale aanwijzingen bewaard zijn, is bekend dat Franciscus het als zangstuk ten gehore bracht. Of er in dit geval een nieuwe interpretatie van een eerdere versie van Zonnelied is gemaakt voor het intro en aftiteling van de film, is onbekend. In het middenstuk valt op dat de net aangestelde wijkverpleegkundige bij het inrichten van het uitleenmagazijn een lied aanheft, waarin ze alle spullen benoemt en prijst dat ze daarmee haar werk goed kan doen. Ook een lofzang?

Media-aandacht

Al tijdens de opnames van de film krijgt deze behoorlijk wat media-aandacht, die terug te vinden is in verschillende krantenartikelen uit 1938. *De Nieuwe Haarlemsche Courant*, toch niet in dezelfde regio maar wel katholiek, doet al op 6 juni

1938, maanden voor de première, uitgebreid verslag. De journalisten zijn afgereisd naar Etten en zijn zeer lovenswaardig over hetgeen zij aantreffen qua gastvrijheid én de omvang van het project. In expliciete aankondigingen benadrukken zij het belang van de film, net zoals *Dagblad van Noord-Brabant*

Op verschillende foto's die werden gemaakt bij de opnames van *Zonnelied* is de filmmapparatuur en/of set duidelijk zichtbaar. (Fotograaf onbekend. Collectie: Museum voor verpleegkunde, Culemborg)

in 1939: "Niet elke film leert ons iets, niet elke film maakt ons beter. 'Zonnelied' doe dit wél. Zij doet meer, zij zal niet alleen tot ons geestelijk maar ook tot ons lichamenlijk welzijn bijdragen".

Volgens *De Maasbode* van 22 oktober 1938 ging de film op donderdag 27 oktober 1938 in Utrecht in première, alwaar deze werd vertoond aan de bestuursleden van de Nationale Federatie Wit-Gele Kruis en de pers. Op diezelfde 22 oktober werd er een radio-uitzending van de KRO aan de film gewijd, en een Groene Kruis-bijeenkomst maakte er direct melding van. Verschillende advertenties en krantenberichten in zowel Brabant als Limburg maken duidelijk dat de film grote receptie krijgt. Men zet hem duidelijk in als promotiemiddel ('propaganda', zoals het in die dagen werd genoemd) om het kruiswerk voor het voetlicht te brengen. Dat het Limburgse Groene Kruis, met een status aparte, niet terughoudend was om *Zonnelied* te vertonen, kwam door het lidmaatschap van de Nationale Federatie Wit-Gele Kruis. Daarmee was het provinciale Groene Kruis Limburg lid van zowel van het landelijke Groene Kruis als het landelijke Wit-Gele Kruis. De ondertitel van het maandelijkse tijdschrift *Katholieke Gezondheidszorg. Orgaan van de Nat. Fed. het Wit-Gele Kruis en het R.K. Limb. Groene Kruis* geeft die verbondenheid expliciet aan.

Gemeenschapsgedachte

Hierboven zagen we dat de context waarin deze film tot stand kwam en de kringen waarin hij werd ontvangen katholiek van aard waren. Geldt dat ook voor de beeldtaal en symboliek van de productie? Die analyse begint natuurlijk bij de titel. Het *Zonnelied* van Franciscus wordt ook wel het 'Loflied der Schepselen' genoemd. Franciscus herstelde van enkele ernstige ziekten en had zelfs in zijn diepste lijden oog voor de omgeving en grote waardering (lofzang) dat dit alles om ons tot stand is gebracht door een Allerhoogste. Lijden en dan nog steeds respect hebben voor omgeving (natuur en medemens) is daarom het centrale thema van *Zonnelied*. Hoewel in 1225 geschreven én, volgens de overlevering, gezongen, is het tot op de dag van vandaag een lied dat zijn kracht niet verloren heeft.

Het wordt in de katholieke zangtraditie doorgegeven en is inmiddels niet langer alleen symbool van de katholieke gemeenschap. Dat blijkt uit het feit dat bewerkingen van het *Zonnelied* zelfs in het protestants Liedboek zijn opgenomen. In het oude Liedboek der Kerken van 1973 stond de bewerking in gezang 400 met de titel 'Cantico de le creature' en vanaf 2013 in het nieuwe 'Liedboek – zingen en bidden in huis en kerk' als gezang 742 met de titel 'Wees geprezen, bron en schenker'.

In verschillende ontledingen van het *Zonnelied* wordt weleens gesteld dat men het op meerdere niveaus kan lezen. De meest oppervlakkige lezing zou zijn dat het een lofzang is op de Allerhoogste, waarbij de zon, maan en de sterren, de wind, het water, het vuur en de aarde, kortom, alle elementen, door deze ontworpen zijn. Door de elementen te waarderen, waardeert men ook de Allerhoogste, ofwel God. Een diepere lezing beschouwt deze elementen als symbolisch. Niet refererend aan de schepping maar aan hetgeen er nog is om ons heen: onze broeders en zusters, de elementen.

Als we de film *Zonnelied* in het licht van die gemeenschapsgedachte beschouwen, sluit de symbolische interpretatie van Franciscus' *Zonnelied* er naadloos bij aan. Het omzien naar elkaar en het grotere geheel spelen een grote rol in de film. Daarnaast zit de film bomvol met zowel gesproken als visuele verwijzingen naar de katholieke leer en gebruiken. De pastoor komt regelmatig in beeld, evenals een expliciete krantenadvertentie waarin Overa een "R.K. wijkverpleegster" zoekt. Deze is bovendien boven een vooraankondiging van een processie geplaatst. In een close-up van de dokter en de molenaar komt een crucifix aan de muur in beeld, net zoals in de tuberculose-lichtent waarin de molenaarsdochter herstelt. Ook wordt op een gegeven moment de katholieke radio-omroep ingeschakeld. Als de molenaar in de gemeenteraad meldt dat gestorven kinderen engeltjes worden en kinderen die in leven blijven naar het vagevuur of hel gaan, is de reactie van de dokter dat er geen ruimte is voor een theologisch debat. Daarmee wordt toch getoond dat, hoewel het Wit-Gele Kruis duidelijk katholiek is, in de eerste plaats staat voor goede, toegankelijke gezondheidszorg.

De verschillende elementen waarover Franciscus zijn lof uit, zijn indirect aanwezig in verschillende filmshots. Hierboven werden al bloemen, wolken en zonneshijn genoemd, maar ook de wind en het boerenland komen aan bod. De aandacht voor broeders en zusters, zoals Franciscus ze in zijn Zonnelied aanroept, en de aandacht voor elkaar waarbij iedereen meetelt, is expliciet te zien. De molenaar isoleert zichzelf door zich buiten de gemeenschap te plaatsen, maar zodra hij zijn eigen 'lijdensweg' heeft overwonnen, kan hij daar uiteraard deel van uitmaken. Eigenlijk maakte hij er altijd al deel van uit.

De film toont duidelijk waardering voor Gods schepping en, in het geval van de film, voor het kruiswerk. In het lijden kan men het goede en mooie vinden. Zoals Franciscus van Assisi, na een periode van ziekte en ellende, redding en houvast vond bij God, vindt het dorpje Overa na een worsteling met ziekte, epidemieën en onhygiënische omstandigheden, houvast en redding bij het geloof in en deelname aan het Wit-Gele Kruis.

Conclusie

Bij de overdracht in 1978 van het archief van Nationaal Kruiswerk, de fusieorganisatie van de kruisverenigingen, zijn werkfoto's, die dit artikel illustreren, in de collectie van het Museum voor Verpleegkunde FNI terechtgekomen. Helaas is niet bekend wie de maker van de foto's is. In ieder geval is zichtbaar dat hij (of zij?) dichtbij de filmcrew aanwezig kon zijn, want veel foto's komen overeen met dezelfde hoek waaruit de filmshots zijn genomen.

Het bestaan van deze foto's toont op zichzelf al aan hoe de productie van *Zonnelied* een zomer lang het dorp Etten, en in de maanden daarna heel katholiek Nederland, op zijn kop zette. Hierdoor is de film niet alleen een cinematografisch product, maar ontstaat in combinatie met de foto's prachtige documentatie van een unieke gebeurtenis die in 1938 de gemoederen flink bezig hield. Daarmee stopte het bovendien niet. De genoemde media-aandacht en vertoningen door de rest van het land laten zien dat ruimschoots werd voldaan aan de propagandadoeleinden van de film.

In de zoektocht naar het bestaansrecht van het Wit-Gele Kruis en het borgen van de ledenaanwas is *Zonnelied* een bijzonder product. Lengte en kosten zijn waarschijnlijk ongebruikelijk voor de tijd waarin hij werd gemaakt, en het levert een wonderwel toegankelijke maar amateuristische film op. Het doel is duidelijk: als je je afwendt van God (het Zonnelied) of het kruiswerk, kom je net als de molenaar geïsoleerd te staan. Volg je het juiste pad, is alles vergeven en vergeten, en word je weer opgenomen in de armen van de gemeenschap.

Bronnen

- De film is terug te vinden via: <https://brabantinbeelden.nl/films/detail/e6b118cc-0113-479b-0ec8-760388b6b20c/media/a34610d0-584f-04b7-cfb5-42cd6524359>
- Francesco d'Assisi, *Zonnelied*. Humanitas-boekje nr. 5 (Tielt 1953)
- J.P. Gribling, *Vijftig jaar Wit-Gele Kruis in Noord-Brabant* (S.I. 1966)
- H. Jamin, *125 jaar Thuiszorg. Oude tradities en nieuwe ambities: 1875-2000* (Baarn 1999)
- J.J.C. Huige, *Van Kruiswerk tot Thuiszorg* (Bunnik 2011)
- M. van der Kolk-Kousemaker, *Het beleid van het Witte Kruis, Groene Kruis en Het Wit-Gele Kruis over de periode 1875-1945* (Utrecht 2005)
- E. Leclerc, *Symbolen v.d. Godservaring. Een analyse van het 'Zonnelied' van Franciscus* (Haarlem 1982)
- M. Spiertz, *Van Aartsbisshop tot Zonnelied. Sleutels tot het katholieke erfgoed* (Nijmegen 1998)
- M. Vrijens, 'De katholieke inborst van het neutrale Groene Kruis in het Wessems wijkgebouw in het Nederlands Openluchtmuseum' in: *Arnhem's Historisch Tijdschrift* jrg. 44, nr. 1 (2024), p. 211-217.
- A. Querido, *De Wit-Gele vlam. Gedenkboek 1923-1973 ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Nationale Federatie het Wit-Gele Kruis* (Utrecht 1973)
- M. Th. Wijnen-Sponselee, *Het Wit-Gele Kruis in Noord-Brabant, 1916-1974. Intermediair tussen medische verworvenheid en sociale acceptatie*. Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland, 3^e reeks, dl. 7 (Tilburg 1997)
- Krantenartikelen via Delpher o.a.: *Nieuwe Haarlemsche Courant* (09-06-1938), *Maasbode* (22-10-1938), *Nieuwe Venlosche Courant* (1938), *Dagblad van Noord-Brabant* (27-04-1939) en *Nieuwe Tilburgsche Courant* (03-05-1939).
- Tijdschrift Katholieke Gezondheidszorg. *Orgaan van de Nat. Fed. het Wit-Gele Kruis en het R.K. Limb. Groene Kruis* jaargangen 1937 t/m 1940.